

Andrzej F. Dziuba

"La Penitenza tra I e II millennio : per una comprensione delle origini della Penitenzieria Apostolica", a cura di Manilio Sodi, Renata Salvarani, Città del Vaticano 2012 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 57/3, 181-185

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

La Penitenza tra I e II millennio. Per una comprensione delle origini della Penitenzieria Apostolica, a cura di Manilio Sodi –

Renata Salvarani,

Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2012, ss. 314.

Penitencjaria Apostolska jest jednym z najstarszych organizmów Kurii rzymskiej, erygowanym już pod koniec XII wieku. Aktualnie na jej czele jest Kardynał Penitencjarz i Regent. Siedziba mieści się w Palazzo della Cancelleria w Rzymie. To ważny Trybunał watykański wymieniany w „Annuario Pontificio”, jako pierwszy przed pozostałymi dwoma trybunałami, tj. Sygnaturą Apostolską i Rotą Rzymską.

Prezentowany zbiór ukazał się jako 65 tom serii „Monumenta Studia Instrumenta Liturgica”, stanowiącej kontynuację serii Monumenta Liturgica Concilii Tridentini” wydawanej pod redakcją Manilio Sodi i już nieżyjącego Achille Maria Triacca. Edycja ta zawiera materiały z II Sympozjum, które pod takim właśnie tytułem, obradowało w siedzibie Penitencjarii. Warto dodać, że pierwsze Sympozjum podjęło temat: „La Penitenzieria Apostolica e il Sacramento della Penitenza. Percorsi storici, giuridici, teologici e prospettive pastorali”. Akta ukazały się pod takim samym tytułem i tą samą redakcją, jako 55 tom wspomnianej serii wydawniczej (Città del Vaticano 2009, ss. VII + 330).

Książkę otwierają prezentacje autorstwa kard. Fortunato Baldelli (s. 5) i kard. Valesio De Paolis (s. 7-9) oraz przedmowa bp. Gianfranco Girotti (s. 11-17). Z kolei zamieszczono jeszcze wykaz skrótów (s. 19). Natomiast zasadniczy korpus dzieła zawiera wprowadzenie autorstwa Manilio Sodi i Renata Salvarani (s. 21-24) oraz dziewięć tekstów.

„Europejska wspólnota między pierwszym i drugim tysiącleciem” to tytuł pierwszego tekstu przygotowanego przez Rainer Berndt (s. 25-44). Podejmuje on próbę ogólnej charakterystyki epoki, która jest u fundamentów ideowych ukształtowania się Penitencjarii Apostolskiej. To także bardzo zróżnicowana problematyka polityczna, tak świecka jak i ogólnokościelna. Interesujące są uwagi na temat przejścia od „convocatio” do „conversio”.

„Praktyka pokutna, życie i organizacja Kościoła w miastach i na wsiach” to problematyka ukazana przez Renata Salvarani (s. 45-78). Głównym środowiskiem badawczym jest tutaj szeroki teren przyalpejski w czasach karoliń-

skich, zwłaszcza na przykładzie synodów w Arles, Chalon sur Saone, Pavia i Mediolan. Wskazano także na ewolucję rozumienia oraz praktyki pojednania i pokuty w kontekście środowisk miejskich i wiejskich ówczesnej Longobardii. Nie pominięto fenomenu pielgrzymek pokutnych.

Giorgio Cracco w obszernym tekście przybliżył temat: „Dlaczego będą odpuszczone wasze grzechy: Doświadczenia pokutne między pielgrzymkami i sanktuariami (w wiekach około tysiąclecia)” (s. 79-157). Ukazano najpierw koniec pierwszego tysiąclecia z wyakcentowaniem m.in. „Ad limina Petri”, pielgrzymek czy „Veni foras”. Natomiast wiek XI przynosi wiele nowych zjawisk i związanych z nimi przeobrażeń kulturowych. Wzrasta m.in. autorytet papieża, zaznaczają się wpływy działalności Grzegorza VII, wzrasta znaczenie sanktuariów i relikwii czy wreszcie jawią się zorganizowane pielgrzymki. Także nowego ducha nabiera sama problematyka spowiedzi. Rodzi się kształt liturgiczny tego sakramentu, stawia się pytania o więź pokuty z sakramentem ołtarza czy o znaczenie m.in. pielgrzymów, eremitów oraz pokutników.

„Dyscyplina i praktyka pokutna w księgach liturgicznych tego czasu” ukazana została przez Pietro Sorci (s. 159-174). Po prezentacji źródeł wskazano na pokutę kanoniczną i taryfową. Niestety wówczas dość szerokim zjawiskiem była swoista dychotomia pokutna. Zauważa się także występowanie pokuty publicznej i prywatnej. W tych szerokich kontekstach coraz wyraźniej dochodzi do głosu pokuta jako sakrament pokuty i pojednania – klasyczna spowiedź. Wszystko to jest ważnym czynnikiem ku kształtowaniu się także rytu pokuty jako sakramentalnego wyznania i przebaczenia.

Z kolei Brian Ferme analizuje temat: „Rozwój i formy prawa kanonicznego między pierwszym i drugim tysiącleciem” (s. 175-192). To niezwykle spotkanie trzech ważnych faktorów: reforma, papieństwo i prawo kanoniczne, które stały się zaczynem dostrzeganych przemian. Autor stara się także usystematyzować zbiory prawa kanonicznego przed Gracjanem.

„Przepowiadanie między pierwszym i drugim tysiącleciem” przybliży Roberto Rusconi (s. 193-212). To dostrzegane ubóstwo języka łacińskiego czy pytania o stosowne czasy pokutne. Oczywiście, szczególne znaczenie ma tutaj Wielki Post. Wskazano, że pomocą w głoszeniu i sprawowaniu tego sakramentu były zwłaszcza Księgi pokutne.

Carla Casagrande wskazuje na relacje: „Emocje i sakrament pokuty” (s. 213-231). Skrucha oraz żal jest szczególnie ważnym elementem tego sakramentu. W kontekście ogólnego tematu wskazano także na przeszkody pokuty. Przybliżono jeszcze zagadnienie namiętności oraz porządku czy systematyki grzechów.

„Przepowiadanie o pokucie przez mistrzów paryskich, od końca XII do początku XIII wieku” omówił Jean Longere (s. 233-259). Szczególne znaczenie ma tutaj znana szkoła paryska, która dość szeroko oddziaływała w płaszczyźnie edukacji teologicznej. W jej kontekście jawi się całe przepowiadanie o pokucie oraz różne formy sakramentu pokuty. Także rozeznanie grzechów przechodzi ewolucję. W ramach sakramentu akcentowane są różne jego elementy. Wskazano jeszcze na władzę kluczy.

W ostatnim tekście podjęto temat: „Teologia pokutna w epoce wczesnej scholastyki” w analizie Thomas Marschler (s. 261-278). To przybliżenie teologicznej refleksji wokół sakramentu pokuty we wczesnej literaturze scholastycznej. Centralnymi tematami są m.in. podstawy tego sakramentu, pierwszeństwo wewnętrznej skruchy, znaczenie dzieł pokutny oraz spowiedź i wykonanie kościelnej władzy kluczy.

Książkę zamyka zakończenie pióra Johan Ickx (s. 279-284) oraz indeks nazw (s. 285-297) i indeks rzeczowy przygotowała Renata Salvarani (s. 299-309), a także spis treści (s. 311-314).

Prezentowany zbiór zawiera szerokie badania podjęte nad problematyką pokutną od epoki karolińskiej aż do czasu powstania Penitencjarii Apostolskiej. Jest to wracanie do korzeni, aby pełniej odkryć motywy teologiczne, kościelne i prawnicze, które z czasem rozwinęły się w tak szeroką problematykę, a w tym zrodziły ten tak ważny Kościelny Trybunał. Oparł się on różnym zawieruchom historii i nadal owocnie posługuje w Kościele. Książka ta to dobry i dość usystematyzowany materiał historyczny, teologiczny i zarazem kanoniczny, aby jeszcze lepiej poznawać i zrozumieć teraźniejszość.

Publikowane materiały jakby twórczo oświetlają prehistorię Penitencjarii Apostolskiej. Ten okres, przełomu tysiącleci, poprzedzał powstanie Trybunału, mając na względzie liczne przemiany społeczne, niuanse eklezjologiczne, pewne ukierunkowania jurysprudencji i prawa kościelnego. To wszystko uświadamiało potrzebę utworzenia specjalnego trybunału sumienia w kuriach diecezjalnych i przede wszystkim w kurii Biskupa Rzymu, ku któremu były zwrócone oczy całego chrześcijaństwa.

Akta sympozjum prezentują wielopłaszczyznowe badania oraz z wielu różnych punktów widzenia. Wiele treści to dobra rekonstrukcja przeszłości, co pozwala pełniej poznać i jednocześnie zapewne zrozumieć różne wydarzenia oraz reformy związane z sakramentem pokuty i pojednania. Okres od VI do XII wieku jest w tej materii szczególnie ważny i miał liczne konsekwencje. Potwierdza to także, że chyba żaden z siedmiu sakramentów nie ma tak widocznego i długiego procesu rozwoju oraz poszukiwań. Zawsze jednak

wiążącą pozostaje niezmienna prawda, że tylko Bóg sam może przebaczyć grzechy (por. Mk 2,7).

Watykańskie sympozjum miało charakter wybitnie naukowo-badawczy. To znakomite studia, wręcz małe traktaty badawcze. Jednak można także dostrzec w wielu partiach poszczególnych referatów pewne elementy duszpasterskie, w kontekście teologiczno-jurydycznym życia i posługi ewangelicznej Kościoła. Jest także wiele informacji odnoszących się do konkretnej osoby wobec sakramentu pokuty i pojednania. Autorami tekstów są wybitni znawcy i badacze problematyki pokutnej. W wielu partiach wybrzmiewa twórczo szeroka panorama kreślonej problematyki wraz z elementami społecznymi, kościelnymi, teologicznymi, kanonicznymi i właśnie także duszpasterskimi. Przecież bez uwzględnienia tych wszystkich aspektów trudno rozeznaczyć autentyczne znaczenie praktyki pokutnej w tradycji chrześcijańskiej, a dokładniej katolickiej.

Podczas lektury prezentowanych akt mogą jednak rodzić się wątpliwości czy pytania odnośnie do proponowanych treści. Dostrzec można także pewne inne wątpliwe elementy edytorskie czy techniczne, które może warto przykładowo wskazać.

Upraszczone, niepełne, a może nawet błędne są informacje w tekście R. Berndt informujące o pierwszych strukturach administracji kościelnej w Polsce. W roku 1000 decyzją papieża Sylwestra II powstało arcybiskupstwo jako siedziba metropolity w Gnieźnie, przy dworze książęcym, które miało trzy diecezje sufragalne: Kraków, Kołobrzeg i Wrocław. Pomija się istnienie tych dwóch ostatnich, a to zmienia w znacznym stopniu prawdę historyczną, a zwłaszcza jej późniejsze konsekwencje. Nie ma także wzmianki o jeszcze starszym misyjnym biskupstwie w Poznaniu.

Cenną, wręcz konieczną pomocą w lekturze tak bogatych w nazwiska oraz problematykę tekstach są obydwie indeksy. Trudno jednak rozeznaczyć kryterium występowania tych samych osób w obu. Natomiast w indeksie rzeczowym wielokrotnie zastosowano inną pisownię niż w przypisach czy tekstach, np. „Catechismo della Chiesa Cattolica” czy „Catechismus Romanus” (s. 300). Dlaczego w indeksie znaleźli się np. „frati Minori” jako „Francescani” a pominięto „frati Predicatori” (s. 211).

W przypisach czy tekście występują liczne skróty, których brak w wykazie, np. SSRG (s. 69), CCL (s. 160), COD (s. 253, 255), CCSL (s. 238), DTC (s. 235, 249), RHEF (s. 233, 234). Także pisownia skrótów nie jest staranna, np. GeV (s. 160). Następnie po co go wyjaśniać w przypisie skoro jest wyjaśniony w wykazie. Także mimo podania skrótów w ich wykazie niejednokrotnie nie korzysta się z nich w przypisach czy tekście (s. 193, 197, 212).

Szkoda, że nie podano krótkich not biograficznych poszczególnych autorów. Taki zabieg byłby jeszcze dodatkowym ukazaniem kompetencji autorów, która już wybrzmiewa z samych tekstów. W tego typu pracy brakuje także pełnego zestawienia bibliografii. Natomiast miłym dodatkiem jest wkładka z 9 fotografiami z sympozjum (między s. 192-193).

Prezentowane studium jest ważnym materiałem badawczym wprowadzającym w przedpole powstania Penitencjarii Apostolskiej. Poszczególne opracowania wyszły spod pióra wybitnych i znanych autorytetów, co gwarantuje ich zawartość treściową. Generalnie zaopatrzone zostały one w szeroką bazę źródłową i bibliograficzną. Cenne są bezpośrednie przywołania źródłowe. Daje to znaczną gwarancję motywacyjną dla stawianych tez i wniosków badawczych.

Lektura akt sympozjum jeszcze raz ukazuje miejsce teologiczne i kanoniczne Penitencjarii Apostolskiej w strukturach Kurii rzymskiej. Bogactwo tematyczne, zwłaszcza sakramentu pokuty, wskazuje na jego żywą obecność w całości posługi ewangelizacyjnej Kościoła. Taką ostatecznie jest także posługa tego Trybunału.

bp Andrzej F. Dziuba

**Congregazione per i Vescovi. Duc in altum. Pellegrinaggio alla
Tomba di San Pietro. Incontro di riflessione,
Roma 11-20 settembre 2012, Libreria Editrice Vaticana,
Città del Vaticano 2012, ss. 432.**

Posługa biskupa w Kościele powszechnym jest szczególnym znamieniem jego trwania i obecności, jako wspólnoty pielgrzymującego ludu Bożego Nowego Przymierza, w znaku nieprzerwanej apostołskiej sukcesji. Dlatego papież ciągle posyła nowych pasterzy do poszczególnych Kościołów lokalnych, obdarzając ich pełnią kapłaństwa sakramentalnego. Tam zaś, rozproszeni po całym świecie – mocą jego mandatu – podejmują – w niezwykłej jedności – dzieła zadane Kościołowi przez samego Jezusa Chrystusa.

Każdego roku Kościół ubogacany jest nowymi biskupami. Ich włączenie w kolegium nadaje im także wielość nowych zadań i odpowiedzialności. Jest praktyka sięgająca niezbyt odległych czasów, że organizowane jest dla nich – przez Kongregacje ds. Biskupów – specjalne spotkanie oraz dni refleksji i wykładów. Prezentowana książka zawiera podstawowe materiały związane z takim właśnie spotkaniem, które miało miejsce w 2012 roku.